

De Sovjet Unie en de archipel

De belangstelling van de Sovjet Unie voor Indonesië in het perspectief van de Koude Oorlog

---

Auteur: Matthias Ruijgrok (m.h.g.ruijgrok@students.uu.nl)

Studentnummer: 3277682

Datum: 7 april 2014

Cursus: Onderzoeksseminar IIIB - Van Kolonie tot Staat (GE3VD12001)

Begeleider: R. Raben

Aantal woorden: 10.190

Inhoudsopgave

Inleiding	p.2
Hoofdstuk 1	p.5
<i>Morgenrood - De interesse van Stalin in Indonesië</i>	
Hoofdstuk 2	p.15
<i>Onder nieuw gesternte - Discontinuïteit onder Chroesjtsjov</i>	
Conclusie	p.26
Bibliografie	p.28

Inleiding

In de aflevering van juli 1962 van het blad *Foreign Affairs* schreef academicus Guy J. Pauker het volgende over de toenmalige stand van zaken in Indonesië:

"The course of Indonesian policy today must cause doubt and deep concern regarding the future of the world's fifth largest nation. Since Premier Khrushchev's ten-day visit in February 1960, Indonesia has become a major target of Soviet aid and influence, and only massive Western efforts can now prevent its gradual incorporation into the Communist bloc. [...] What the West faces in Indonesia is not simply harassment from a group of conspirators, *in usual cold-war fashion*, but an all-out challenge from a great power. Indonesia has become a testing ground for the new techniques of power politics, with the local Communist Party *only one of various instruments* used by the Soviet state to supplant Western influence."¹ [nadruk toegevoegd]

Pauker schetst het beeld van de aartsvijand, de Sovjet Unie, die een plotse grote interesse toont in de Indonesische archipel. Hoewel het duidelijk moge zijn dat *Foreign Affairs* een Amerikaans perspectief heeft, leggen de woorden van Pauker wel een belangrijk probleem bloot. Dat de Sovjet Unie zich interesseerde in Indonesië was *business as usual*, slechts te bezien als een queeste naar invloed en nieuwe communistische onderdanen. Dit is het denkraam dat in de Koude Oorlog het uitzicht op de gebeurtenissen in de wereld omkadert. Het is eveneens de realiteit in het denken van de academici die in de desbetreffende jaren over de betrokkenen in de Koude Oorlog hebben geschreven. Om die reden is er met het voordeel van terugzicht en kennis van dit denkkader een beter beeld te construeren van de relatie tussen de Sovjet Unie en de Indonesische communisten.

Dat er een speciale interesse van de Sovjet Unie bestond voor Indonesië is een zaak die verder buiten kijf staat, maar die tevens al langer speelt dan Pauker beweert. De Sovjet Unie gaf er reeds in 1945 blijk van positief tegenover de onafhankelijkheidsverklaring van de Republiek te staan. Er werd weliswaar geen officiële erkenning gegeven, maar uit de houding van het leiderschap blijkt indirecte erkenning voor Indonesische soevereiniteit.² De politionele acties van Nederland tegen zijn voormalige kolonie werden eveneens in krachtige termen afgekeurd, en internationale pogingen tot een compromis te komen kregen van de Sovjet Unie geen erkenning zolang ze niet garant stonden voor de soevereiniteit van Indonesië. Niet alleen op diplomatiek niveau valt de houding van de Sovjet

---

¹ Guy J. Pauker, 'The Soviet Challenge in Indonesia', *Foreign Affairs* 4 (1962) (<http://www.foreignaffairs.com/articles/23427/guy-j-pauker/the-soviet-challenge-in-indonesia>)

² Ruth T. McVey, *The Soviet View on the Indonesian Revolution: A Study in the Russian Attitude Towards Asian Nationalism* (New York 1957), 3; Charles B. McLane, *Soviet Strategies in Southeast Asia: An Exploration of Eastern Policy under Lenin and Stalin*, (Princeton 1966), 286-287

Unie op: er werd in de eigen media het idee gecreëerd dat Indonesië een 'volksrepubliek' is, een term normaal voorbehouden aan de daadwerkelijk communistische satellietstaten in Oost-Europa.³ Deze zaken worden pas echt opmerkelijk wanneer in acht genomen wordt dat de Sovjet Unie zich niet op een dergelijke manier opstelt tegenover andere onafhankelijk geworden 'derdewereldlanden' zoals India en Birma.⁴

Met de chaos in het land en de versnippering van de Indonesische communisten is het de vraag waarom de Sovjet Unie zo hoog inzette op Indonesië. Waarom toonde de Sovjet Unie zo'n grote interesse in Indonesië? In de bestaande historiografie over het onderwerp wordt vooral uitgegaan van de traditionele Koude Oorlog tegenstellingen. Charles McLane schrijft in zijn standaardwerk *Soviet Strategies in Southeast Asia* dat de Sovjet Unie Indonesië vooral gebruikte om het prestige van de Verenigde Staten in Zuidoost Azië te verstoren. Hierom richtte de Sovjet Unie zich volgens hem vooral op de Indonesische staat.⁵ Ook Donald Hindley schrijft dat de Sovjet Unie weinig potentie zag in de Indonesische communistische partij, vooral na diens tijdelijke ondergang in de Madiun-affaire in 1948.⁶ Uit briefwisselingen in de jaren 50 tussen Stalin en de leiders van de Indonesische communistische partij, afkomstig uit de recent geopende Sovjet archieven, blijkt echter dat deze aannames achterhaald zijn. Er is een revisie nodig van de intenties van de Sovjet Unie in haar relatie met de Indonesische staat en de Indonesische communisten. De nadruk van het onderzoek zal daarbij liggen op het eerste decennium na de Indonesische onafhankelijkheidsverklaring van 1945, een periode waarin Stalin het grootste deel van de tijd aan de macht was in de Sovjet Unie.

Een belangrijke bijkomende vraag is of er sprake was van continuïteit in de intenties van de Sovjet Unie in haar relatie met Indonesië. De Chroesjtsjov-periode die na de dood van Stalin aanbrak, kenmerkte zich immers door een veranderde buitenlandse politiek. Voor een antwoord op de hoofdvraag is het relevant om te kijken naar de ontwikkelingen die in de internationale politiek plaatsvonden, evenals de veranderingen in Indonesië zelf. Onder invloed hiervan veranderde de aard van de steun die de Sovjet Unie verleende, de nadruk verschoof van de Indonesische communisten naar de Indonesische staat. De intenties van de Sovjet Unie in de archipel bleven niet onveranderd, wat het vergelijken van de perioden nodig maakt. De meest intensieve periode van Sovjetsteun brak immers aan in de jaren zestig, toen de PKI de grootste communistische partij buiten het

---

³ Charles B. McLane, *Soviet Strategies in Southeast Asia* (Princeton 1966), 287

⁴ Ibidem, 401-402

⁵ Ibidem, 404, 410

⁶ Donald Hindley, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963* (Berkeley and Los Angeles 1964), 31

communistische blok was en Indonesië gold als de grootste ontvanger van steun in Azië.⁷

Het belichten van de relaties tussen de Sovjet Unie en Indonesië vanuit een revisionistisch oogpunt past in het kader van de *New Cold War History*.⁸ Veel literatuur over dit onderwerp stamt nog uit de Koude Oorlog periode, zoals de aangehaalde standaardwerken van McLane en Hindley, en zijn gekleurd door het dualisme van de Koude Oorlog. Daar komt bij dat de archieven van de Sovjet Unie destijds niet toegankelijk waren voor de (Westerse) academici die over de internationale betrekkingen van de Sovjet Unie publiceerden. Hoewel de bereikbaarheid van deze archieven ook heden ten dage nog een duidelijke limiet kent, zijn er een aantal internationale openbare archieven online, gericht op Koude Oorlog diplomatie. De geraadpleegde archieven zijn die van het *Cold War International History Project* en het *Parallel History Project*. Aan de hand van bevindingen in het gedocumenteerde diplomatieke verkeer zal ik de redenen die ten grondslag liggen aan de houding van de Sovjet Unie tegenover de Indonesische staat en de Indonesische communisten trachten te destilleren. Daar de directe belangen en intenties bij voorkeur afgeschermd worden in onderlinge uitwisselingen, is het van belang bronnen naast elkaar te bekijken en te bepalen hoe ze in het bestaande discours passen of daar juist een contrast mee vormen. Het doel is een nieuwe interpretatie te leveren op de vraag waarom de Sovjet Unie in de beginfase van de Koude Oorlog zo'n grote interesse had in Indonesië.

---

⁷ Guy J. Pauker, 'The Soviet Challenge in Indonesia'; Ragna Boden, 'Cold War Economics: Soviet Aid to Indonesia', *Journal of Cold War Studies* 3 (2008) 110-128, 116-117, 120

⁸ Odd Arne Westad, 'The New International History of the Cold War: Three (Possible) Paradigms', *Diplomatic History* 4 (2000) 551-565, 551-552, 560

Hoofdstuk 1: Morgenrood - De interesse van Stalin in Indonesië

Het einde van de Tweede Wereldoorlog bracht op internationale schaal grote veranderingen teweeg. Voor vele koloniale landen luidden de gebeurtenissen de dageraad in van nieuwe tijden, waarin veel te winnen viel in termen van nationale bevrijding. Op internationale schaal was er ook voor de overgebleven grootmachten, de Sovjet Unie en de Verenigde Staten, veel invloed te verkrijgen in de recent onafhankelijk verklaarde landen. In het klassieke beeld over de opkomende Koude Oorlog krijgt deze uitbreiding van de invloedssfeer de meeste nadruk, hoewel er voor Stalin met betrekking tot Indonesië meer heeft gespeeld dan enkel een dergelijke opportunistische geopolitiek. Uit talrijke briefwisselingen tussen de Sovjetleider en de Indonesische communisten blijkt immers dat Stalin zich persoonlijk bezig hield met de ontwikkeling van de partij. Voordat hier dieper op ingegaan kan worden, moet er eerst een beeld geschetst worden van de chaotische jaren van de revolutie in Indonesië, met uiteraard een nadruk op de Indonesische Communistische Partij, de PKI.

Indonesië was één van de voormalige koloniën waar het einde van de Tweede Wereldoorlog tevens de onafhankelijkheid inluidde. Direct na de capitulatie van Japan verklaarde Indonesië zich bij monde van de nationalistische leider Soekarno onafhankelijk van Nederland. De bezetting door de Japanners had in de Indonesiërs de nationalistische geest doen ontwaken. Waar deze geest door de Nederlanders tot dan toe goeddeels was onderdrukt, stimuleerden de Japanners actief Indonesisch nationalisme en stelden ze zelfbestuur in het vooruitzicht. Hoewel dit geïdentificeerd is als een politiek die vooral werd gevoerd voor Japans eigenbelang in de oorlog, ontketende hun politiek een onomkeerbaar proces van Indonesische nationale bewustwording. Voor illustere politiek actieve Indonesiërs uit alle hoeken van het politieke spectrum organiseerden de Japanners speciale trainingen, met een nationalistische insteek. De toekomstige PKI leider D.N. Aidit was één van de Indonesische ontvangers. Het resultaat betaalde zich uit in de snelle onafhankelijkheidsverklaring op 17 augustus 1945, slechts twee dagen na de capitulatie van de Japanners.⁹

In de nasleep van de Indonesische onafhankelijkheidsverklaring braken chaotische tijden aan in de archipel. Niet alleen moesten de Nederlanders bevochten worden voor het behoud van het prille zelfbestuur, eveneens was er de realiteit van grote politieke verschillen welke samenkwamen onder de paraplu van de nationale bevrijding. Er waren zelfs meerdere afzonderlijke centra van communistische activiteit, zonder een duidelijke regie. Rondom communisten als Subardjo en Tan Malaka waren al groeperingen actief, die geen van allen lang stand hielden.¹⁰ In deze chaotische politieke context kwam de Partai Komunis Indonesia, de PKI, opnieuw tot leven. Nadat de partij

---

⁹ Adrian Vickers, *A History of Modern Indonesia* (New York 2013), 96-99

¹⁰ McLane, *Soviet Strategies in Southeast Asia*, 281-282

jarenlang verboden was geweest onder het Nederlands gezag en overgebleven partijleden ondergronds dienden te opereren, kwam het op 21 oktober 1945 tot een heropricting. Dit betekende nog niet gelijk een actieve menging in de politiek van de Indonesische Republiek. Pas toen de verbannen partijveteranen medio 1946 terugkeerden en het partijbestuur overnamen, nam de PKI vorm aan in de nieuwe politieke realiteit. Evenals de andere politieke stromingen formuleerde de PKI een politiek van samenwerking met andere nationalistische en socialistische politieke krachten om een breed front te vormen in de strijd tegen de koloniale overheerser. De PKI verklaarde haar steun aan de overheid van de Republiek in deze periode, niet in de laatste plaats om de aanwezigheid van 'verborgen' communisten in de andere regeringspartijen. Zo was Amir Sjarifuddin reeds in het eerste kabinet van de Republiek aanwezig namens de socialisten, maar verklaarde later in 1948 al 13 jaar in het geheim communist te zijn.¹¹

Mettertijd nam de invloed van de communisten in de overheid van de Republiek toe, zowel van degenen die openlijk deel uitmaakten van de PKI als van verborgen leden zoals Sjarifuddin. De kabinetten in deze tijd wisselden erg snel gezien het land nog altijd in een instabiele situatie verkeerde. Er waren in de periode 1945-1947 al drie verschillende kabinetten onder Sjahrir geformeerd, welke geen van alle een lang leven beschoren waren. Zo kwam het ook dat op 5 juli 1947 een kabinet met Sjarifuddin zelf als premier werd aangesteld, dat op 23 januari 1948 alweer ten onder ging. Met de hoeveelheid communisten in dit kabinet had de PKI haar invloed in de politieke arena flink kunnen consolideren, de eerste politionele actie van de Nederlanders tegen de Republiek leidde echter tot een nieuwe herschikking van de politieke constellatie. Het ongunstige akkoord met Nederland dat door het Sjarifuddin kabinet getekend werd, leidde ertoe dat de communisten het veld weer konden ruimen.¹²

Later in 1948 leek het tij voor de PKI te keren met de terugkeer van Musso. De communistische veteraan uit de jaren twintig keerde terug van een lange ballingschap in de Sovjet Unie, en luidde een reorganisatie van de partij in. Het wordt algemeen aanvaard dat Musso terugkeerde met instructies van de Sovjet Unie.¹³ Dit verklaart tevens waarom Musso pas in 1948 weer terugkwam naar Indonesië en het leiderschap van de PKI direct in handen kreeg. De Sovjet Unie zal na het opstappen van het kabinet Sjarifuddin ongetwijfeld ingezien hebben dat de communistische partij in Indonesië een revisie van strategie nodig had. Musso bracht dan ook de nodige aanpassingen aan in de PKI. Het Politburo (het bestuursorgaan van de communistische partij) werd uitgebreid en de beweging werd breder door de incorporatie van andere socialistische

---

¹¹ Hindley, *The Communist Party of Indonesia*, 19

¹² Ibidem, 20

¹³ Ruth T. McVey, *The Soviet View on the Indonesian Revolution* (New York 1969), 58-59

bewegingen.¹⁴ Kort na deze partijhervorming brak op 18 september 1948 een ongeplande opstand uit in Madiun, georkestreerd door lokale linkse facties. De communistische leiders hadden geen andere keuze dan mee te gaan in de opstand, hun aanhang die zich daar verzameld had verplichtte hen feitelijk dat te doen. De gebeurtenissen gaven politieke tegenstanders van de communisten, in dit geval president Soekarno en de toenmalige premier Hatta, de kans af te rekenen met de PKI. Ze verklaarden de opstand illegaal, en bestempelden de PKI als tegenstanders van de revolutie.¹⁵ De gevolgen waren desastreus voor de partij. De rebellie werd in slechts één à twee maanden tijd hard neergeslagen. Een groot deel van het leiderschap van de PKI, waaronder Musso en Sjarifuddin, werd geëxecuteerd, en circa 36.000 partijleden en vermeende sympathisanten werden gearresteerd.¹⁶ Het betekende het voorlopige einde van de communistische partij in Indonesië. Wanneer de Republiek in december 1949 dan uiteindelijk officieel erkend wordt na nieuwe onderhandelingen met de Nederlanders, is er geen leider van de "illegale" PKI meer te bekennen in Indonesië. Het aantal overgebleven leden van de partij wordt geschat op slechts 3.000 tot maximaal 7.000.¹⁷

Tegen deze achtergrond van politieke gebeurtenissen moet de houding van de Sovjet Unie jegens Indonesië worden gezien. De Sovjet Unie verkeert daarbij in een tweespalt, omdat de Indonesische staat en de communistische partij het ene moment met elkaar werken, en het andere moment tegenstanders zijn. Stalin waagt zich niet aan een duidelijke keuze voor één van de twee partijen. Zelfs wanneer de Zhdanov-doctrine wordt geïmplementeerd in het najaar van 1947 blijkt de Sovjet Unie nog niet afwijzend tegenover de Indonesische staat te staan.¹⁸ Deze doctrine, die ook wel bekend is als de 'tweekampdoctrine', gaat uit van een tweedeling in de wereld. Het (communistische) anti-imperialistische kamp staat tegenover het (niet-communistische) imperialistische kamp, waarbij geen ruimte is voor neutraliteit. Indonesië is, ook in de tijd dat er enkele communisten in het kabinet figureren, verre van communistisch.

Vanaf het eerste jaar van de Indonesische revolutie valt de positieve houding van de Sovjet Unie tegenover de Republiek al op. Van financiële steun is in dit stadium nog geen sprake, wat toegeschreven kan worden aan het feit dat de Sovjet Unie daar de mogelijkheid niet voor had. Niet alleen moest de Sovjet Unie zelf herstellen van de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog, ook waren de aanwezige middelen gericht op het behouden van haar invloedssfeer in Oost-Europa. Daar komt bij dat er voor het veiligstellen van de invloed in Europa voor de Sovjet Unie ook een zeker belang was

---

¹⁴ Hindley, *The Communist Party of Indonesia*, 21

¹⁵ Vickers, *A History of Modern Indonesia*, 112-113

¹⁶ Hindley, *The Communist Party of Indonesia*, 21; McVey, *The Soviet View on the Indonesian Revolution*, 70

¹⁷ Hindley, *The Communist Party of Indonesia*, 22; vgl. Rex Mortimer, *Indonesian Communism under Sukarno: Ideology and Politics 1959-1965* (London 1974), 41

¹⁸ McVey, *The Soviet View on the Indonesian Revolution*, 24

bij het behouden van de oorlogsallianties met de Westerse grootmachten. In de internationale diplomatie moest de Sovjet Unie zich dan ook voorzichtig opstellen. De Sovjets waren zodoende niet in de positie om de Westerse landen tegen zich op te zetten, wat zou gebeuren als er voor een harde lijn werd gekozen in de kwesties omtrent dekolonisatie.¹⁹ Toch nam de Sovjet Unie in wezen geen neutrale houding aan waar het op Indonesië aankwam. Zo werd in *Pravda*, het officiële dagblad van het Centrale Comité van de Russische Communistische Partij (CPSU), op 24 oktober 1945 voor het eerst notie gemaakt van de staat Indonesië. Twee weken later werden in hetzelfde blad kritische opmerkingen geplaatst over de aanwezigheid van Nederlandse en Engelse troepen in Indonesië, onder het toezien van de Verenigde Staten. Na nog een maand werd op 3 december voor het eerst indirecte erkenning aan de legitimiteit van de staat Indonesië verleend, door aan premier Sjahrir als de "premier van Indonesië" te refereren. Vanaf dat moment bleef *Pravda* consistent refereren aan de Republiek van Indonesië als de legitieme overheid in de archipel, terwijl de Nederlandse strijd als een bezettingspoging werd gezien.²⁰ Hoewel een dergelijke vermelding in een krant subtiel is, moet in acht worden genomen dat verkondigingen in *Pravda* rechtstreeks in verbinding stonden met de positie die het Centrale Comité van de CPSU had aangenomen. Met andere woorden, het is de opvatting van de machthebbers in de Sovjet Unie, die aan de eigen bevolking wordt voorgelegd.

De houding van het Sovjet leiderschap is dus al vanaf het najaar van 1945 niet neutraal meer, maar juist positief tegenover de nieuwe regering van de Indonesische Republiek. Een directe verklaring voor deze houding is de theorie van de Sovjet politicoloog Eugen Varga, die in deze periode dominant is in de internationale betrekkingen van de Sovjet Unie. Varga's doctrine gaat ervan uit dat het belangrijkste element in de koloniale revolutie (die uiteindelijk moeten leiden tot een totale, communistische revolutie) een 'verenigd front van bovenaf' is. Dit houdt in dat communisten samen moeten werken met de nationalistische beweging van de bourgeoisie in de eerste fase van revolutie, om gezamenlijk te strijden tegen de imperialisten. Varga stelde verder dat voormalige koloniën na de oorlog minder afhankelijk waren van hun kolonisator. Het steunen van de nationalistische beweging is op basis daarvan acceptabel voor zowel de Sovjet Unie als de Indonesische communisten. Er was zodoende weinig reden voor het leiderschap van de Sovjet Unie om de nationalistische regering van de Indonesische Republiek tegen te werken. Dit was eveneens in het belang van de PKI.²¹ In het licht van de Varga-doctrine is het ook logisch dat de Sovjet Unie zich via de VN Veiligheidsraad meer is gaan opwerpen als de beschermheer van de voormalige koloniale wereld. In de ogen van de Sovjets behoren de voormalige koloniën immers tot hetzelfde kamp (als

¹⁹ McVey, *The Soviet View on the Indonesian Revolution*, 4

²⁰ Ibidem, 3; McLane, *Soviet Strategies in Southeast Asia*, 285-287

²¹ McVey, *The Soviet View on the Indonesian Revolution*, 6-7

zij). Het aanklaarten van de bezetting van Indonesië in de raad bracht weliswaar niets teweeg in termen van actie, maar was wel een perfecte manier om de houding van de Sovjet Unie kenbaar te maken. De inbreng van de Sovjet Unie in de VN mocht dan wel klein zijn, maar de steun bleef niet onopgemerkt in de Aziatische landen, zo ook niet in Indonesië.²²

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog lijkt er uit de houding van de Sovjet Unie vooral opportunisme te spreken, met weinig daadwerkelijke steun voor de communistische zaak in Indonesië. Deze houding van de Sovjet Unie zal zeker een internationaal doel dienen, en zo moeten de intenties van het Sovjet leiderschap ook bezien worden in deze periode. Het was via de steun in de VN immers prima mogelijk voor de Sovjets om de Amerikaanse antikolonialistische houding af te schilderen als een farce. De Amerikanen hadden er meer belang bij hun bondgenoten in het Westen te blijven steunen en hielden er zodoende een halfslachtige houding op na in vergelijking met de Sovjet Unie. Met de komst van de Zjdanov-doctrine in 1947 als dominante theorie in de internationale politiek van de Sovjet Unie veranderde de opstelling echter. Waar voormalige gekoloniseerde landen in de Varga doctrine werden gezien als neutraal en in zekere zin los van het imperialisme, was er in de nieuwe doctrine geen ruimte voor neutraliteit. De wereld was verdeeld in het anti-imperialistische ('democratische') kamp onder de Sovjet Unie, en het imperialistische kamp onder de Verenigde Staten. Hierbij werd elk land dat niet tot het democratische kamp behoorde gerekend tot het imperialistische kamp. Charles McLane noemt het paradoxaal dat de Sovjet Unie juist onder die doctrine positief bleef tegenover Indonesië, en de Republiek zelfs als enig niet-communistisch land naast Finland onder het anti-imperialistische kamp schaarde.²³

De Zjdanov-doctrine komt precies op in de tijd dat het meest "communistische" kabinet in Indonesië aan de macht is onder premier Sjarifuddin. Hoewel Sjarifuddin geldt als een 'verborgen' communist, is de regering die hij leidt absoluut niet te zien als een communistische regering. Zijn kabinet bevatte ook nationalist, socialisten en zelfs leden van de Islamitische (en sterk anticommunistische) Masjumi partij. Toch werd Indonesië door het Sovjet leiderschap gezien als het voorbeeld van een voormalige kolonie waar de strijd tegen het imperialisme verliep zoals het hoorde - onder de communistische partij. Het land wordt zelfs een 'democratische volksrepubliek' genoemd, een term die in Sovjetkringen doorgaans enkel gebezigd wordt om de daadwerkelijk communistische bondgenoten in Oost-Europa te adresseren. Zelfs na het kortstondige kabinet van Sjarifuddin bleven de Sovjets de Indonesische Republiek onder het anti-imperialistische kamp rekenen. Dit terwijl Hatta, die het nieuwe kabinet leidde, bepaald geen communist was, om nog maar te zwijgen over president Soekarno. Aan de andere kant keerde de Sovjet Unie zich in India, Birma en nagenoeg alle andere

²² McVey, *The Soviet View on the Indonesian Revolution*, 11

²³ McLane, *Soviet Strategies in Southeast Asia*, 401

voormalige koloniën wél tegen de nationalistische leiders.²⁴ Uit deze houding lijken ook de intenties van de Sovjet Unie met Indonesië te zijn veranderd. Enerzijds dient het benoemen van Indonesië als een communistische bondgenoot als een verklaring voor de houding van de Sovjet Unie in termen van de nieuwe doctrine. Hieruit blijkt wel dat er óók een achterliggende reden moet zijn om deze houding te willen handhaven. Die reden is te vinden in de presentatie van Indonesië als een voorbeeld van de wijze waarop de anti-imperialistische revolutie zou moeten verlopen, onder een breed front 'onder leiding van de communisten'. Zjoekov, toen nog als lid van het leiderschap in Moskou, typeerde de situatie in Indonesië als zodanig. De Sovjets hadden zodoende een optimistisch beeld over de rol van de communistische partij in de Indonesische Republiek en de revolutie.²⁵ Dat de Sovjet Unie de revolutie in Indonesië als een voorbeeld zag voor de ontwikkeling van communisme in Azië komt voort uit dit optimistische beeld. De Sovjet Unie achtte de situatie in Indonesië blijkaar gunstig genoeg en verwachtte dat de revolutie zou doorzetten tot een transformatie naar een communistische staat. Met een rotsvast geloof in de communistische ideologie én het feit dat de revolutie in Indonesië sterker tegen het imperialisme (en kapitalisme) was gekeerd dan bijvoorbeeld in India, is deze gedachte niet vreemd. De PKI had in werkelijkheid simpelweg een veel kleinere rol in de Indonesische politiek dan het Sovjet leiderschap had verwacht.²⁶

De traditionele opvatting over de intenties van de Sovjet Unie wordt door Charles McLane gegeven. Hij ziet de veranderingen als een indicatie dat de Sovjet Unie de Indonesische Republiek vooral gebruikt om het prestige van de Verenigde Staten in Azië te verstoren. Hij baseert zich in die stelling voornamelijk op de onduidelijke houding van de Sovjet Unie na de Madiun-affaire (september 1948), en de trage berichtgeving van de Sovjet Unie over deze gebeurtenis.²⁷ Hoewel dit nog geen verklaring levert voor de vraag waarom enkel Indonesië voor dit doel gebruikt zou worden door de Sovjet Unie, lijken de gebeurtenissen na Madiun deze these over de intenties van de Sovjets te bevestigen. Ook Donald Hindley maakt de opmerking dat de Sovjet Unie de Indonesische communisten als een verloren zaak zag. Om deze reden, schrijft Hindley, schonk Moskou de PKI geen enkele aandacht meer tot de partij in 1954 was hersteld en wederom gestaag groeide.²⁸

---

²⁴ McLane, *Soviet Strategies in Southeast Asia*, 401-404

²⁵ McVey, *The Soviet View on the Indonesian Revolution*, 34-35

²⁶ Larisa M. Efimova, 'Stalin and the Revival of the Communist Party of Indonesia', *Cold War History* (2005) 107-120, 107

²⁷ McLane, *Soviet Strategies in Southeast Asia*, 404, 410

²⁸ Hindley, *The Communist Party of Indonesia*, 31

De bovengenoemde opportunistische houding van de Sovjet Unie tegenover de Indonesische communisten komt in een heel ander daglicht te staan door informatie uit de archieven van de Sovjet Unie. Allereerst blijkt dat er een groep PKI opereert onder patronage van de Chinese Communistische Partij. Een tijdelijk ondergronds opererend Politburo van de PKI werkte samen met het Centrale Comité van de Chinese Communistische Partij aan de voorstellen voor een nieuwe partijlijn van de PKI. De Chinezen stelden zich op als intermediair in de communicatie rechtstreeks met Stalin. Via de Chinese Communistische Partij ontving Stalin het opgestelde partijprogramma van de PKI in oktober 1950. Hieraan verbonden was het verzoek aan de Sovjetleider zijn commentaar te leveren op het programma.²⁹

Het verzoek aan Stalin was het begin van een rijke uitwisseling van gedachten over de te volgen lijn van de PKI. Stalin nam het voorgestelde partijprogramma zeer nauwkeurig door en voorzag het document van zijn opmerkingen. Larisa Efimova beschrijft zijn commentaar op het archiefstuk als volgt:

Stalin's first remark concerned the passage in which the document first mentions the main tasks of PKI, focusing on the necessity to unmask the falsity of Indonesian independence. 'And what about the agrarian question?' wrote Stalin, as there was not a word about this question in the document. Further, Stalin marked the words about the necessity of 'the armed revolution against the armed counterrevolution', 'creation of a strong and steadfast national-liberation army' and commented: 'From the wrong end.' Next to the passage about the necessity of 'banishing from Indonesia all forces of Dutch, American and British imperialists', Stalin added: 'Nationalization of their property!' Concerning the proposal for 'the overthrow of the domination of the inner reactionaries who are serving the imperialists' and 'their replacement with a democratic coalition government', Stalin exclaimed: 'Wrong!' Stalin had the same reaction to the call for 'the union with the USSR, China and the states of people's democracy'.³⁰

Zoals op te maken valt uit dit korte fragment had Stalin opmerkingen van allerlei aard over het programma. In sommige gevallen gaat het puur om de formulering, maar vooral de basale ideologische zaken voor de PKI woorden van zijn commentaar voorzien. Omdat de Sovjetleider niet alles wist van de interne situatie van Indonesië, vroeg hij de Chinese intermediair van wie hij het

²⁹ Efimova, *Stalin and the Revival of the Communist Party of Indonesia*, 109

³⁰ Ibidem, 112; Het betreffende archiefstuk is niet online toegankelijk, zodoende bedien ik me van deze beschrijvende opmerkingen over de reactie van Stalin op het document. Zie voor meer informatie over de (vertaalde) inhoud van het partijprogramma hetzelfde artikel van Efimova.

document ontvangen had, de vicevoorzitter van de Chinese regering Liu Shaoqi, om meer ruwe informatie over uiteenlopende zaken. Zo vroeg hij om informatie over de mate van ontwikkeling van de industrie in Indonesië en het percentage van de Indonesische bevolking dat hierin actief was, evenals vergelijkbare informatie over de agrarische sector. Tevens wilde hij meer weten over het percentage land dat in handen was van landheren, de staat zelf en buitenlanders (Nederlanders). Het blijkt met andere woorden dat Stalin bereid was zich behoorlijk te verdiepen in de situatie in Indonesië, teneinde accuraat commentaar te leveren op het voorgestelde PKI-programma.³¹

Stalin kreeg de informatie die hij had opgevraagd ongeveer een maand later doorgespeeld van Liu Shaoqi, en blijkens de vele opmerkingen die er volgens Efimova te vinden zijn nam hij alle informatie nauwkeurig door. Zijn respons liet dan ook op zich even wachten, maar in januari 1951 vervaardigde hij deze.³² Uit Stalins eerste reactie blijkt al dat hij de lijn die de PKI jaren zou volgen noemenswaardig heeft beïnvloed. Hij was tegen het domweg kopiëren van het Chinese voorbeeld door de Indonesische communisten, en maakte zijn aanbevelingen acties te coördineren naar de concrete sociale, economische, politieke en geografische situatie van de archipel.³³ Het is opvallend hoe sommige van zijn opmerkingen jaren later haast exact herrijzen bij monde van PKI-leider Aidit. Zo schreef Stalin in de betreffende brief het volgende over de guerilla-tactieken die de PKI wilde toepassen het volgende:

Proceeding to tactical questions, the document suggests that the way of 'the armed revolution' – that is, a guerilla war in the countryside – is the only way that can lead to victory. Certainly, the Chinese experience shows that the method of guerilla war, with the creation of liberated guerilla-controlled areas and the organization there of a national-liberation army, should be recognized as an expedient method for such a backward country as Indonesia. But the problem is that, in Indonesian conditions, the methods used in China can be applied only with substantial modification. First, the successful use of guerilla war methods supposes the existence of a large country with a large number of forests and mountainous areas far away from railways and cities. Indonesia possesses these conditions in limited measure.

Second, even if the communists captured a liberated guerilla area and established a national-liberation army there, nevertheless the area would represent only an island in the state. This island could easily be encircled by the enemy, because it

---

³¹ Efimova, *Stalin and the Revival of the Communist Party of Indonesia*, 112-113

³² *Ibidem*, 113

³³ *Ibidem*, 116

has no solid rear. [...] Nevertheless, they [de Chinezen] at last found a solution when they moved to Manchuria and established a solid rear in the friendly Soviet state. After the Chinese comrades found a solid rear in Manchuria, leaning against the USSR as against their own rear, the enemy lost the ability to encircle them, and the Chinese communists seized the opportunity to wage a planned offensive against Chiang Kaishek's army from north to south.³⁴

De woorden van Stalin echoën na wanneer Aidit jaren later revolutionaire fracties in de PKI tracht te overtuigen dat er geen gewapende strijd moet worden gevoerd. Zoals Rex Mortimer hierover opmerkt:

But he [Aidit] took pains to point out that conditions in China and Indonesia were different; some years later he stressed that Indonesia lacked China's great hinterland and her "friendly rear" across the Soviet-Sino border."³⁵

De invloed van Stalin blijkt uit meer punten van het latere PKI partijprogramma, zoals de nadruk op het één voor één aanpakken van problemen als het "feodalisme" van de landheren en het "imperialisme" van buitenlands kapitaal. Het partijprogramma dat in 1953 wordt aangenomen legt ook grote nadruk op de boerenkwestie. De nieuwe partijlijn is te organiseren rond de wensen van de boeren, zodat de partij hen zou kunnen mobiliseren en middels landhervormingen zorgen voor 'land voor de boeren'.³⁶ Blijkens Stalins opmerkingen bij het initiële programma van de PKI was er helemaal niets vermeld over de agrarische kwestie; dit plan lijkt dus eveneens rechtstreeks van de Sovjetleider afkomstig.

Naast de briefwisselingen tussen Stalin en met name Aidit (vanaf 1951 was hij de voorname leider in het Politburo van de PKI) waren er tevens momenten van direct contact tussen de Sovjet Unie en de PKI. Het eerste moment hiervoor was het 22^e partijcongres van de CPSU (de Communistische Partij van de Sovjet Unie), gehouden in 1952. De PKI stuurde een delegatie van twee man, Asmu en Iskandar Subekti, die verslag konden uitbrengen van de reeds doorgevoerde suggesties van Stalin.³⁷ Na dit congres bleef er frequent contact tussen Stalin en de PKI. De

---

³⁴ Ik maak hierbij gebruik van de vertaalde brief zoals te vinden in Larisa Efimova, *Stalin and the Revival of the Communist Party of Indonesia*, 113-116. Het oorspronkelijke stuk in het Russisch is online beschikbaar: Russian State Archive of Socio-Political History (RGASPI) inv.nr. F. 558/Op. 11/D. 313/Li. 45-50, *Draft of Reply from Soviet General Secretary (Joseph Stalin) to Letter from PKI, januari 1951.*

(<http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id=100700&navinfo=100702>)

³⁵ Rex Mortimer, *Indonesian Communism Under Sukarno*, 57

³⁶ Ibidem, 46

³⁷ Ragna Boden, 'Soviet-Indonesian relations in the first postwar decade (1945-1954)', *Parallel History Project on Cooperative Security (PHP)* (2009)

(http://www.php.isn.ethz.ch/collections/coll_indonesia/Introduction.cfm?navinfo=100702)

representanten van de PKI hadden op 6 januari 1953 een ontmoeting met de Sovjetleider.³⁸ Blijkens de laatste brief die Stalin aan Aidit stuurde op 16 februari 1953, slechts twee weken voor zijn dood, gingen beide partijen uit van meer ontmoetingen in de toekomst:

I have received your letter of Januari 13,1953. I did not intend to reply to you, as I thought that it was possible to put this off until our next meeting. But later I learnt that your comrades were expecting an answer. Therefore I have decided to reply without waiting until we meet.³⁹

Uit al deze informatie blijkt dat Stalin zeker geen geringe betrokkenheid kende bij de ontwikkelingen bij de PKI. Het is duidelijk dat de Sovjet Unie de Indonesische communisten helemaal niet links had laten liggen, maar juist actief meedacht in het opstellen van de nieuwe partijplannen. Stalin zag communisme in Indonesië klaarblijkelijk niet als een verloren zaak na de Madiun-affaire. Een andere belangrijke conclusie die uit de gegevens voortvloeit is de keuze voor de communistische partij van Indonesië boven de niet- communistische staat. De houding die tot 1948 door de Sovjet Unie wordt aangenomen tegenover de Indonesische staat, is ook in het belang van de PKI. Onder de dominantie van de Varga-doctrine werd steun van de communisten aan de grote nationalistische beweging immers verwacht. Hoewel er direct na de Madiun-affaire geen duidelijke afkeuring aan het adres van de Indonesische staat was afgeleverd, bleek dat de relatie wel degelijk killer werd. De Sovjet Unie liet dit blijken door pas een maand na de formele onafhankelijkheidsverklaring van Indonesië in 1949 haar erkenning aan de staat te schenken. Tevens blokkeerde de Sovjet Unie het opstellen van directe diplomatieke vertegenwoordiging.⁴⁰ Hieruit spreekt eerder een zeker geloof in de potentie van het communisme in Indonesië dan het botweg dwarsbomen van het kapitalistische blok, zoals de intenties van de Sovjet Unie dikwijls geduid werden in het Koude Oorlog discours. Juist in de periode dat de PKI op haar zwakst is, laat de Sovjet Unie onder Stalin haar intenties in Indonesië het sterkst blijken.

---

³⁸ Boden, *Soviet-Indonesian relations in the first postwar decade* (online)

(http://www.php.isn.ethz.ch/collections/coll_indonesia/Introduction.cfm?navinfo=100702)

³⁹ RGASPI inv.nr: F. 558/Op. 11/D. 316/Ll. 8-13, *Letter from Soviet General Secretary (Joseph Stalin) to PKI Leader (D.N. Aidit), 16 feb 1953.*

(<http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id=100718&navinfo=100702>) Engelse vertaling beschikbaar.

⁴⁰ Ide Anak Agung Gde Agung, *Twenty Years Indonesian Foreign Policy* (Mouton/Den Haag/Parijs 1973), 181; vgl. McVey, *The Soviet View of the Indonesian Revolution*, 83; McVey stelt dat de Sovjet Unie de Indonesische Republiek wel direct erkende, maar de Indonesische leiders niet.

Hoofdstuk 2: Onder nieuw gesternte - Discontinuïteit onder Chroesjtsjov

Juist toen Stalin overleed begon de PKI in eigen land weer langzaam een factor van betekenis te krijgen. Stalin had zijn opmerkingen op het partijprogramma van de PKI nooit geïmplementeerd zien worden, want het volledige partijprogramma werd pas in 1954 op het vijfde PKI partijcongres gepresenteerd. Het programma zou als fundament van de PKI blijven dienen tot haar definitieve ondergang in 1965. Rex Mortimer noemt het partijprogramma typisch voor communistische staten in de derde wereld, omdat het in gegeneraliseerde vorm alle punten bevatte waarover overeenstemming was in de communistische wereld.⁴¹ Wegens het aandeel van Stalin in het opstellen van het partijprogramma is dit niet verwonderlijk. De man die Stalin opvolgde als Sovjetleider, Nikita Chroesjtsjov, zou de banden met Indonesië op een heel andere wijze gaan benaderen dan zijn voorganger. De verhevigde competitie in het dualistische wereldsysteem van de Koude Oorlog was de belangrijkste factor in de verandering van de intenties van de Sovjet Unie.

De PKI was in de vroege jaren vijftig aan een nieuwe opmars bezig. Aan de top van de partij stond een stabiel en eensgezind leiderschap, naast de voorzitter Aidit bestaande uit Lukman, Njoto en Sudisman.⁴² Deze mannen zouden tot in 1965 de kern van de PKI blijven opmaken. Gezamenlijk brachten ze een vorm van communisme die nauw verweven was met nationalisme, wat maakte dat het communisme à la PKI een nationaal karakter kende. Hieraan was identiteit te ontleen in een verander(en)de wereld. Deze vorm van communisme in combinatie met de stabiliteit aan de top van de partij bracht zeker voorspoed voor de PKI. Tussen het begin van 1952 en het begin van 1954 groeide het aantal leden, vooral middels het inzetten op de boerenbevolking, van 7.000 naar maar liefst 150.000 leden. Op het moment van het vijfde partijcongres in 1954 waren er uiteindelijk al 165.000 leden.⁴³ De aantallen zouden gestaag blijven groeien in de jaren die volgden.

Met de toegenomen steun voor de PKI onder de bevolking nam ook de politieke relevantie van de partij weer toe. De communisten herzagen in 1952 hun veroordelende houding tegenover Soekarno (naar aanleiding van de Madiun-affaire) om de kwestie ook zelf te boven te komen en hun nationalistische kredietwaardigheid te bewijzen.⁴⁴ In juli 1953 trad een nieuw kabinet onder premier Ali Sastroamidjojo aan, waar de communisten eveneens hun steun aan verleenden. Dit kabinet zou stand houden tot augustus 1955, waarna de PKI weer even in de oppositie belandde. Met de

---

⁴¹ Mortimer, *Indonesian Communism under Sukarno*, 49

⁴² Ibidem, 29-30; vgl. Hindley, *The Communist Party of Indonesia*, 25. Hindley spreekt van een triumviraat bestaande uit Aidit, Lukman en Njoto.

⁴³ Ibidem, 41-42, 49

⁴⁴ Michael Leifer, *Indonesia's Foreign Policy* (London 1983), 36

algemene verkiezingen in 1955 boekten de communisten opnieuw grote winst.⁴⁵ Hoewel de partij ook in 1956 nog buiten het tweede kabinet van premier Ali werd gehouden, zorgde de grote steun onder de bevolking voor de PKI dat Soekarno een alliantie met de partij aanging voor het behouden van zijn eigen positie. Soekarno trachtte aan het hoofd te staan van de dominante politieke macht in het land, als contragewicht voor de opkomende macht van het leger. De PKI was sterk geworteld in de samenleving door haar systematische opbouw, en dat was precies waar Soekarno op kon bouwen. Bovendien was er een overeenstemming in het doel van beide partijen: het vervolledigen van de revolutie. Dit doel is behoorlijk vaag geformuleerd, maar het is duidelijk dat zowel de PKI als Soekarno in wilde zetten op de eliminatie van imperialistische (Westerse) krachten in Indonesië. De nationalistische insteek is tevens bij beiden present. De jaren van 1957 tot 1959 markeerden de geleidelijke overgang van een parlementaire democratie naar een feitelijke autocratische heerschappij van Soekarno. Onder de Geleide Democratie van Soekarno die daarna haar intrede deed in de Indonesische politiek, behield de PKI zodoende haar aandeel in de regering.⁴⁶

Meer direct onder invloed van de veranderingen op het internationale speelveld ten gevolge van de dood van Stalin, onderging ook de Indonesische buitenlandse politiek een cruciale verandering. Hoewel de Indonesische regering al in het begin van de jaren vijftig formeel een 'neutrale' houding aannam, was er tot 1953 weinig van te merken omdat de Indonesiërs zich actief bezig hielden met internationale politiek.⁴⁷ Onder het eerste kabinet van premier Ali werd er gekozen voor een meer actieve menging in de internationale politiek. In navolging van de dood van Stalin en de wapenstilstand in de Korea-oorlog leek het er immers op dat de communistische machten de realiteit erkenden. Zodoende zag Ali ruimte voor een onafhankelijke politiek op het wereldtoneel.⁴⁸ De Indonesische vice-president Hatta omschreef de nieuwe Indonesische buitenlandse politiek als volgt:

"Indonesia plays no favourites between the two opposed blocs and follows its own path through the various international problems. It terms this policy 'independent' and further characterises it by describing it as independent and 'active'. By active is meant the effort to work energetically for the preservation of peace, through endeavours supported if possible by the majority of the members of the United Nations".⁴⁹

---

⁴⁵ Anak Agung Gde Agung, *Twenty Years Indonesian Foreign Policy*, 184, 188-189

⁴⁶ Hindley, *The Communist Party of Indonesia*, 256-257, 263

⁴⁷ Anak Agung Gde Agung, *Twenty Years Indonesian Foreign Policy*, 184

⁴⁸ Leifer, *Indonesia's Foreign Policy*, 37

⁴⁹ *Ibidem*, 29

De ontwikkelingen in Indonesië op het gebied van de nieuwe positie van de communistische partij alsmede de internationale betrekkingen betekenden voor de Sovjet Unie dat er een nieuwe benadering nodig was. De hernieuwde positionering van de PKI in de Indonesische regering maakte dat de Republiek Indonesië ineens weer een interessantere bondgenoot was. Er was niet echt meer de noodzaak voor een keuze tussen de communisten, óf de staat. In de nieuwe richtlijn voor de internationale politiek gaf de Republiek bovendien aan dat ze geen aansluiting bij één van beide kampen ambieerde. Dit betekende in elk geval dat de Indonesiërs eveneens open stonden voor de Sovjet Unie. Als gevolg van het overlijden van Stalin was er echter niet gauw duidelijkheid over de koers van de Sovjet Unie, omdat er een interne machtsstrijd woedde. Na Stalins dood in maart 1953 was er een 'collectief leiderschap' samengesteld van enkele partijveteranen. Dit leiderschap bestond in eerste instantie uit Malenkov, Molotov en Beria, later aangevuld met Chroesjtsjov, die elkaar *en passant* de politieke arena trachtten uit te vechten middels listige politieke manoeuvres. Pas in juli 1955 was het leiderschap duidelijk in de handen van Nikita Chroesjtsjov, en was hij ook degene die uiteindelijk de lijn van de Sovjet Unie bepaalde in de internationale gemeenschap.⁵⁰ In de tussentijd was de Sovjet Unie inmiddels wel de lang uitgestelde diplomatieke banden met Indonesië aangegaan en werden er in 1954 ambassadeurs uitgewisseld. De relatie tussen beide landen was ook verbeterd sinds de dood van Stalin. Laatstgenoemde zag Indonesië als een semi-koloniale staat door de grote economische invloed van Nederland, terwijl geen van de nieuwe leiders dit zo zag. Het nieuwe leiderschap in Moskou gaf Indonesië een 'nieuwe kans'.⁵¹

Nadat Chroesjtsjov zich goed en wel had gezeteld in het centrum van de macht in Moskou, ging de relatie tussen de landen met sprongen vooruit. Soekarno bezocht de Sovjet Unie (en enkele andere communistische landen) in augustus 1956, in een staaltje van 'persoonlijke diplomatiek'. In hetzelfde jaar volgt ook de eerste publieke bekendmaking van financiële steun van de Sovjets aan de Republiek Indonesië.⁵² Ook op het diplomatieke gebied zijn de relaties tussen de Sovjet Unie en Indonesië beduidend goed. Zo steunden de Sovjets de door Indonesië georganiseerde Bandung-conferentie, blijkt uit gesprekken tussen de Sovjetambassadeur Zjoekov en de toenmalige Indonesische minister van buitenlandse zaken Sunario:

"Furthermore, I reminded Sunario of the words of the USSR Minister of Foreign Affairs, comr. V.M. Molotov,⁵³ when he said during his speech at the session of the Supreme Soviet of the USSR, that the very fact that there will be a conference of Asian and African countries in

⁵⁰ Vladislav M. Zubok, *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev* (Chapel Hill 2007), 97-101

⁵¹ Anak Agung Gde Agung, *Twenty Years Indonesian Foreign Policy*, 182, 185-186

⁵² *Ibidem*, 190

⁵³ *noot: Molotov bevindt zich dan nog wél in een machtspositie.*

Bandung demonstrates the significance of the positive changes that have recently taken place in Asia.

Sunario stated that he is very attentively following the response of foreign governments to the upcoming Afro-Asian Conference in Bandung. He expressed gratitude that the government and the people of the Soviet Union have recognized the importance of the upcoming Afro-Asian Conference, which is being convened by Indonesia along with other countries of Colombo. The minister said that he had also heard from the Indonesian Ambassador in Moscow, Subandrio, about the high degree of attention in the USSR being paid to the conference."⁵⁴

De houding van de Sovjet Unie komt overeen met de verwachtingen die in 1953 door Ali waren geformuleerd met betrekking tot de buitenlandse politiek. De Sovjets erkennen de onafhankelijke landen en geven hun goedkeuring aan de Bandung conferentie, waar de zogenaamde neutrale landen in het Koude Oorlogconflict bijeenkomen op Indonesisch initiatief. Uit het laatste gedeelte van het fragment kan wel een mogelijke dubbelzinnigheid in de houding van de Sovjet Unie tegenover de Bandung conferentie worden opgemerkt. Dat de Sovjet Unie er veel aandacht aan schenkt kan ook andere redenen hebben, zoals het verkennen van de mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de conferentie. Zjoeikov lijkt zich immers ook bewust van de invloed die de kapitalistische landen proberen uit te oefenen op de conferentie:

Further, I said that a number of Indonesian newspapers have stated, not without foundation, that the Philippines and Thailand, which are economically and politically directly dependent on the USA, had at first refused to send representatives to the conference in Bandung, but having received appropriate instructions, changed their intentions, apparently with specific aims in mind. Such an inference could also be applied to a number of other countries dependent on the USA and England, such as Turkey, to which the minister had referred to earlier.⁵⁵

Het wantrouwen tegenover de kapitalistische mogendheden en hun intenties beheerste de politieke realiteit in de Sovjet Unie, zoveel valt op te maken uit de bovenstaande opmerking. Ook uit een andere belangrijke kwestie die de gemoederen in het midden van de jaren 50 bezighield, blijkt dat de Sovjet Unie mogelijk teveel in een dergelijk denksysteem vastgeroest zit.

---

⁵⁴ Archive of Foreign Policy of the Russian Federation (AVPRF), inv.nr F. 091/Op. 11/Pt. 4/P. 8, Ll. 89-95, *Journal Entry of Ambassador Zhukov: Record of Conversation with the Indonesian Minister of Foreign Affairs, Sunario, April 12, 1955* (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110262>)

⁵⁵ Ibidem

Het jaar 1956 kenmerkte zich door twee belangrijke crises in zowel het kapitalistische als in het communistische kamp. In beide gevallen schaadden de crises het prestige van de betrokken landen in de respectievelijke kampen. Engeland en Frankrijk vielen in dat jaar tezamen Egypte binnen in de Suez-crisis, terwijl de Sovjet Unie in dezelfde periode de anticommunistische opstand in de Hongaarse hoofdstad Boedapest met geweld onderdrukte. In beide gevallen was er sprake van internationale veroordeling van de acties van de agressors, ook door de onafhankelijke landen. De houding van Indonesië is in deze kwestie zeer mild aan het adres van de Sovjet Unie, terwijl de acties van Frankrijk en Engeland sterk worden veroordeeld. Michael Leifer merkt op dat de officiële veroordeling van de Frans-Britse invasie in schril contrast stond met slechts een '*statement of regret*' over de onderdrukking van de Hongaarse opstand door de Sovjets.⁵⁶ Ide Anak Agung Gde Agung stelt zelfs dat premier Ali géén commentaar gaf op het optreden van de Sovjets, waarschijnlijk omdat hij de Sovjet Unie niet tegen de schenen wilde schoppen.⁵⁷

Alsof het uitblijven van officiële veroordeling door Indonesië nog niet opzienbarend genoeg is, spreekt een geheime analyse van het Buitenlandse Ministerie van de Sovjet Unie de beweringen over de stellingname van de Indonesische premier tegen. In een analyse van de invloed van beide crises op het prestige van de Sovjet Unie en de Verenigde Staten in de "Colombo landen" (de neutrale landen), komt de Sovjet Unie er bekaaid vanaf:

"In the ruling circles of the Colombo Countries an analogy was made between the English-French-Israeli aggression in Egypt and the participation of Soviet forces in the suppression of the counter-revolutionary revolt in Hungary. In particular, a November 14 declaration of the Prime Ministers of India, Burma, *Indonesia*, and Ceylon reads, each of them has independently already expressed their uneasiness about these events (in Egypt and Hungary Committee on Information) and their strong disapproval and their chagrin in connection with the aggression and the intervention of great powers against weak countries. This is a violation of a condition of the UN Charter, and also a direct violation of the spirit and letter of the Bandung Conference declaration and the principles expressed in it.

In the above-mentioned declaration, The Prime Ministers of India, Burma, *Indonesia*, and Ceylon demanded that Soviet forces be quickly withdrawn from Hungary, and that the Hungarian people be granted the right to decide for themselves the question of their future

---

⁵⁶ Leifer, *Indonesia's Foreign Policy*, 45

⁵⁷ Anak Agung Gde Agung, *Twenty Years Indonesian Foreign Policy*, 191

and to create the government that it wishes to have, without any sort of outside meddling."⁵⁸ [nadruk toegevoegd]

Indonesië wordt in dit statement nota bene specifiek genoemd als een land dat zijn 'sterke afkeuring' heeft geuit over het 'onderdrukken van de contrarevolutie' door de Sovjet Unie. De agressie van de Sovjet Unie is blijkens dit document óók veroordeeld door de Indonesische premier, Ali. Mijns inziens kan de discrepantie in de bevindingen op twee zaken duiden. Enerzijds kan het zijn dat de opmerkingen van zowel Leifer als Agung incorrect zijn, maar dit lijkt onwaarschijnlijk aangezien het publieke verklaringen betreffen, die destijds ook voor hen toegankelijk moeten zijn geweest. Anderzijds kan het zijn dat de Sovjet Unie in zekere zin gevangen zit in het denken in deze tegenstellingen, en zich eigenlijk bij voorbaat al zorgen maakt over de mening van de neutrale landen. Een dergelijke analyse zou immers ook niet zijn uitgevoerd als dit laatste *niet* het geval zou zijn. De volgende opmerking legt verder bloot waar het om gaat:

"Recent events in Hungary and in the Near East and the position of the USA during these events have made possible an increase in the prestige of the USA in Asian countries."⁵⁹

Er wordt naar aanleiding van de gebeurtenissen gevreesd voor een verhoging van het prestige van de Verenigde Staten in de Aziatische landen. Indonesië wordt eveneens genoemd in deze analyse en wel op een manier dat het lijkt dat er sprake is van een 'overreactie' in de analyse. De politieke realiteit van de Koude Oorlog gebiedt dat er op een dergelijke manier wordt nagedacht over bondgenoten en invloedssferen, en vooral het behouden daarvan.

De veranderingen in de internationale politiek waren al langer gaande, en ook de houding die de Sovjets innamen op het wereldtoneel was al aan het veranderen. Reeds in 1952 was de Zhdanov doctrine van de hand gedaan in het 19^e congres van de CPSU. Samenwerking van communistische groeperingen met nationalistische krachten was zodoende weer een optie in de doctrine van de Sovjet Unie.⁶⁰ Het verlaten van de Zhdanov-doctrine was een belangrijk signaal voor communistische partijen over de wereld, maar het gaf tegelijkertijd aan dat de Sovjet Unie inzag dat het wereldtoneel veranderd was. Na de dood van Stalin kwam deze houding meer aan het voetlicht. Het nieuwe Sovjet leiderschap leek zich meer bewust van de internationale realiteit, en ging mee in de competitie

---

⁵⁸ History and Public Policy Program Digital Archive, TsKhSD, *Third World Reaction to Hungary and Suez, 1956: A Soviet Foreign Ministry Analysis, December 28, 1956.*

(<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111097>)

⁵⁹ Ibidem

⁶⁰ Boden, *Soviet-Indonesian relations in the first postwar decade* (online)

(http://www.php.isn.ethz.ch/collections/coll_indonesia/Introduction.cfm?navinfo=100702)

tussen de twee inmiddels gevestigde machtsblokken. Na het stabiliseren van de grenzen en invloedssferen in Europa breidde de Koude Oorlog zich uit naar een wereldschaal. In de woorden van Odd Arne Westad verbreidde het conflict zich naar gebieden waar het centrale ideologische conflict geen relevantie had voor het merendeel van de bevolking, maar waarvan de Verenigde Staten alsmede de Sovjet Unie zich hadden overtuigd dat het staten waren die voor hen te winnen waren.⁶¹ Dit internationale systeem van de Koude Oorlog maakte het tevens noodzakelijk voor een wereldmacht om zich als zodanig te gedragen, iets waar de politieke elites over de hele wereld op in konden spelen.

De herschikking van de internationale constellatie werd zodoende ook opgemerkt in Indonesië. De ruimte voor de neutrale politiek die premier Ali zag paste precies in het ontstane internationale systeem van de Koude Oorlog. De Indonesische onafhankelijke buitenlandse politiek was geïmplementeerd vanuit een doel het land te beschermen voor dit systeem en de bijbehorende conflicten. Reeds in 1950, toen Indonesië deze politiek al opgesteld had maar nog niet actief naleefde, lichtte de toenmalige premier Natsir dit als volgt toe:

"Between the two powers a conflict of ideology and policy has been burgeoning. This has become more and more intense and every bloc has been trying to look for more allies and to form their respective blocs, namely the Western bloc under the leadership of the US and the Eastern bloc under the leadership of the USSR. This conflict of ideology has become serious and has been enlarging itself and has created the cold war, which could develop any moment into a war at the frontier of the sphere of influence of the two power blocs. In this very dangerous situation Indonesia had decided to follow the course of an independent foreign policy.

In this conduct of foreign policy the interest of the Indonesian people will be always its primary objective, while the government is always looking for ways and means to support every effort to preserve world peace."⁶²

In eerste instantie worden de machtsblokken van de Koude Oorlog dus met argwaan bekeken, en staat voorzichtigheid voorop in de Indonesische internationale politiek. De onafhankelijkheidspolitiek blijft in elk geval tot 1955 een centrale rol spelen, waarbij de vrees voor buitenlandse dominantie groot is. Een hulpplan dat in 1952 in het geheim is opgetrokken met de VS door het kabinet van Sukiman wordt in de politiek hard veroordeeld omdat het afwijkt van de neutrale lijn. Het leidde tot

---

⁶¹ Westad, *The New International History of the Cold War*, 563

⁶² Anak Agung Gde Agung, *Twenty Years Indonesian Foreign Policy*, 179

de ondergang van dit kabinet.⁶³ Mettertijd wordt het, in het speciaal voor Soekarno, duidelijk dat er uit de tweestrijd van de Koude Oorlog ook grote voordelen zijn te behalen, mits er voorzichtig gebalanceerd wordt tussen beide grootmachten. Dit is ook het punt waar Odd Arne Westad op doelt; politieke elites overal in de derde wereld kunnen inspelen op de realiteit van het internationale systeem in de Koude Oorlog.⁶⁴

Dat de Indonesiërs zich bewust zijn van de mogelijkheden die door de competitie van de grootmachten wordt geboden, blijkt uit de bevindingen van Franklin Weinstein. In zijn onderzoek naar de ideeën over de buitenlandse politiek van de Indonesische elite, veelal mensen die zelf op een manier te maken hadden met het buitenlands beleid, merkt hij het volgende op:

"Indonesia's leaders have traditionally viewed the Cold War as a source of both opportunity and danger. Cold War competition gave considerable impetus to the intervention of the great powers in Indonesia, as a result of which substantial material benefits have flowed to Indonesians."⁶⁵

Het onderzoek stamt uit het eind van de jaren zestig, maar het geeft wel aan dat de politieke elite zich ook in de voorgaande jaren bewust is geweest van de mogelijkheden die door het internationale systeem werden geschapen. De Koude Oorlog is ten gunste van Indonesië te gebruiken, door aan beide kanten van het conflict steun te vergaren. Blijkens de bevindingen van Weinstein blijft wel het idee bestaan dat zowel de Verenigde Staten als de Sovjet Unie uit zijn op exploitatie van Indonesië. Hij typeert het beeld dat mensen uit alle hoeken van het politieke spectrum hebben van het buitenland als zeer vijandig, vooral in de vroege jaren 60. Er was niemand die echt vertrouwd kon worden. Het 'economische imperialisme', ofwel economische steun van grootmachten, werd echter gezien als een realiteit van het internationale leven en werd zodoende geaccepteerd.⁶⁶

Vooraf voor de politieke leiders van Indonesië schiep de internationale situatie van de Koude Oorlog dus wel duidelijk mogelijkheden tot verrijking. De vijandige houding van de Indonesische elite tegenover buitenlandse invloed maakte wel dat de mogelijkheden met voorzichtigheid moesten worden benaderd. Toen Soekarno vanaf 1955 op eigen houtje bij de Sovjet Unie aan begon te kloppen voor economische steun, werd dit in de Indonesische politiek dan ook niet vanuit alle kampen even enthousiast ontvangen. Het opportunistische aard van deze stap kwam naar voren toen het eerste pakket economische steun voor Indonesië in Moskou bekend werd gemaakt in 1956.

⁶³ Anak Agung Gde Agung, *Twenty Years Indonesian Foreign Policy*, 183-184

⁶⁴ Westad, *The New International History of the Cold War*, 563-564

⁶⁵ Franklin B. Weinstein, 'The Indonesian Elite's View of the World and the Foreign Policy of Development', *Indonesia* (1971) 97-131, 107

⁶⁶ *Ibidem*, 99, 102-103

Onder het mom van de "vriendschappelijke relaties" tussen de Sovjet Unie en Indonesië bood Chroesjtsjov Soekarno een lening van 100 miljoen dollar aan. Eerder in dat jaar had de Amerikaanse president Dwight Eisenhower Soekarno's aanvraag voor economische steun afgewezen. Nog opvallender is dat Chroesjtsjov in 1955 nog wat terughoudend was met het verlenen van economische steun toen Soekarno daar om kwam vragen. Het blijkt andermaal dat de Sovjet Unie in haar overwegingen de competitie met Amerika hoog op het prioriteitenlijstje had staan.⁶⁷

Het ironische in de macht van de Sovjet Unie is dat ze in feite juist door deze macht gedwongen wordt te investeren in bondgenoten die niet met zekerheid te winnen zijn. Met andere woorden, bondgenoten waarvan het nog maar de vraag is of de investering zich zal uitbetalen in datgene waarop gehoopt wordt; invloed. Dit geldt in de gepolariseerde wereld van de Koude Oorlog periode uiteraard ook voor de Verenigde Staten. Chroesjtsjov zelf bleek zich hier ook terdege van bewust. Zo adresseerde hij in een Warschaupactbijeenkomst in 1961 in Moskou dit probleem op de volgende manier:

"We must take into account the inconsistency of the present governments of India, Indonesia or Burma and other non-aligned Asian countries. However, they support us in many foreign policy issues, which is advantageous for us. We know they are our temporary allies and can leave us. Nevertheless, we will continue to do our best to influence them. And the more successful we are in keeping them in the position of cooperation with socialist states, the better it will be for the cause of peace and socialism."⁶⁸

De Sovjet Unie, en haar communistische bondgenoten in het Warschaupact die hier geadresseerd worden, moet actief investeren in 'tijdelijke bondgenoten' om deze bondgenoten te behouden. Dat geldt eveneens voor Indonesië, waaraan na de eerste lening in de jaren 60 nog vaker economische steun verleend zou worden door de Sovjet Unie. In een dergelijke constructie is het de vraag waar de macht werkelijk ligt. De grote wereldmachten kunnen door een derde, neutrale partij tegen elkaar uitgespeeld worden, enkel om de vrees hun grote macht te moeten verliezen aan de ander. Het is tekenend voor de intenties van de Sovjet Unie onder Chroesjtsjov met de Indonesische Republiek. De intenties komen meer voort uit een zekere dwang die de het internationale systeem in de Koude Oorlog biedt. De Sovjet Unie is niet uit op dominantie, ze is al dominant in dit internationale systeem, en is in zekere zin met handen gebonden naar haar dominantie te handelen.

---

⁶⁷ Ragna Boden, 'Cold War Economics: Soviet Aid to Indonesia', *Journal of Cold War Studies* (2008) 110-128, 115, 126

⁶⁸ Central State Archives (SÚA) inv.nr AÚV KSČ, 02/2, 303, 387, *Speech by the First Secretary of the CC of the CPSU (Nikita S. Khrushchev), 29 Mar 1961*, (<http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id=17897&navinfo=14465>)

Deze realiteit komt niet alleen tot uiting in kwesties van economische steun. In internationale kwesties is het ook duidelijk dat de Sovjet Unie het al dan niet verlenen van haar steun af moet wegen tegen de mogelijke prestigeschade in de neutrale landen die ze graag gunstig gestemd wil houden. In de disputen tussen Indonesië en andere landen die ontstaan naar aanleiding van de Indonesische politiek van confrontatie komt dit duidelijk naar voren. Zo kiest de Sovjet Unie in de West-Irian kwestie, een conflict tussen Nederland en Indonesië over zeggenschap over het door Nederland gekoloniseerde gebied op het eiland Irian, direct voor de Indonesische zijde. In dit conflict is de keuze helder: het is een kwestie van een onafhankelijke bondgenoot die te vriend moet worden gehouden in conflict met de voormalige koloniale overheerser en representant van het kapitalistische kamp. In de Maleisische kwestie echter, bekend als de *Konfrontasi*, was de Sovjet Unie duidelijk minder assertief. Hoewel het conflict een vergelijkbare basis had - in dit geval betwist gebied tussen de nieuw opgerichte staat Maleisië en Indonesië - kenmerkte de houding van de Sovjet Unie zich door terughoudendheid. De steun van de Sovjet Unie bleef onduidelijk, tot er een manier gevonden was om te voorkomen dat de indruk zou worden gewekt dat de staat Maleisië niet werd erkend door de Sovjet Unie. Uiteindelijk werd het zondebok gevonden in Britse aanwezigheid in Maleisië. De halfslachtige steun is het gevolg van het bij voorbaat willen sluiten van de deur voor betrekkingen met de nieuwe staat Maleisië.⁶⁹ Anderzijds voelt de Sovjet Unie zich verplicht een bondgenoot als Indonesië te steunen, de staat is immers slechts een 'tijdelijke' bondgenoot in de woorden van Chroesjtsjov zelf.⁷⁰

In deze optiek komt ook de economische steun die de Sovjet Unie verleende aan Indonesië in een ander licht te staan. Het is zeer aannemelijk dat niet het domineren van die landen centraal stond, maar juist de competitie met de grote tegenstander - de Verenigde Staten. Het verschil is subtiel, maar reëel. In het geval van dominantie over andere staten zou 'neutraliteit' bijvoorbeeld helemaal niet acceptabel zijn. Wanneer echter de wens bondgenoten te behouden centraal staat, en het doel is hen te behoeden van toetreding in het kamp van de ander, is 'neutraliteit' geen groot probleem. Uit de houding van de Sovjet Unie spreekt misschien meer de vrees geïsoleerd te raken door de ideologische tegenstander, dan een wens te domineren. Ragna Boden onderschrijft dit standpunt in haar revisionistische artikel *Cold War Economics*. Over de economische steun van de Sovjet Unie aan Indonesië merkt ze op dat

---

⁶⁹ Nadia Derkach, 'The Soviet Policy towards Indonesia in the West Irian and the Malaysian Disputes', *Asian Survey* (1965), 566-571

⁷⁰ SÚA, inv.nr AÚV KSČ, 02/2, 303, 387, *Speech by the First Secretary of the CC of the CPSU (Nikita S. Khrushchev), 29 Mar 1961.*

Khrushchev's readiness to help Indonesia can be attributed not to any furtive hope of installing a Communist regime in Jakarta but to the imperative of competing with Western countries and eventually with Beijing as well.⁷¹

Dit wordt verder verklaard door het gegeven dat Soekarno zelf degene is geweest die al vanaf 1955 economische steun bij de Sovjet Unie heeft gezocht. Chroesjtsjov heeft hier door zijn flexibele houding vrij gemakkelijk aan toegegeven.⁷² Het kan echter niet over het hoofd gezien worden dat deze houding in buitenlandse politiek eveneens toegeschreven dient te worden aan de onderstroom van competitie, waaruit zelfs een dwingend aspect spreekt. Onder Chroesjtsjov blijken zodoende niet alleen de kaarten in de Sovjet Unie en in Indonesië opnieuw geschud te zijn, ook het wereldtoneel heeft een drastische wending ondergaan. Voor Indonesië is de consequentie dat de Sovjet Unie de nadruk sterk legt op de banden met de regering, terwijl de PKI zich in Indonesië ook schikt naar de zuiver politieke weg en met de Indonesische regering samen gaat werken. Met andere woorden, de Sovjet Unie verkiest het steunen van de regering boven het steunen van de communisten om een communistische machtsovername te stimuleren. Concluderend zijn de intenties van de Sovjet Unie na de dood van Stalin meer gericht op de internationale situatie dan op communisme in Indonesië. Investeren in Indonesië was investeren in een vriendelijkere wereld voor de Sovjet Unie.

---

⁷¹ Boden, *Cold War Economics: Soviet Aid to Indonesia*, 126

⁷² Ibidem, 113

Conclusie

De grote interesse die de Sovjet Unie toonde in Indonesië was niet primair het gevolg van de wens het prestige van de Verenigde Staten te verstoren, zoals veel academici hebben beweerd. Vooral in de jaren onder Stalin moet er een zeker geloof zijn geweest in de potentie van het communisme in Indonesië. De positieve houding tegenover de Republiek Indonesië zelf laat zich verklaren door het idee dat de PKI een positie van invloed heeft in de politiek van de staat. Qua intenties gaf de Sovjet Unie er in deze periode blijk van vertrouwen in de potentie van de communistische partij in Indonesië. Toen de Zjdanov-doctrine leidend werd in de buitenlandse politiek van de Sovjet Unie, werd Indonesië een democratische volksrepubliek genoemd, terwijl hier de facto geen sprake van was. Deze houding van het Sovjet leiderschap was nodig omdat Indonesië werd gepresenteerd als het voorbeeld van een koloniale revolutie die juist verliep. Dat de Indonesische revolutie als voorbeeld werd gezien zou vrij zinloos zijn geweest wanneer de Sovjet Unie geen toekomst zag in het communisme in Indonesië. Zelfs na de voorlopige ondergang van de PKI in de Madiun-affaire in 1948, blijft er een voorzichtig geloof in Indonesisch communisme. Dit blijkt vooral uit het gegeven dat Stalin zich hoogstpersoonlijk met het opstellen van het nieuwe partijprogramma van de PKI bezighoudt in een periode dat de partij nagenoeg van de politieke landkaart is verdwenen tussen 1948 en 1952. Briefwisselingen en persoonlijke ontmoetingen tussen de Sovjetleider en de partijtop van de PKI wijzen hier op. Deze bevindingen vormen een groot contrast met de desinteresse in de Indonesische communisten en de opportunistische houding van de Sovjet Unie die door onder andere McLane en Hindley zijn geïdentificeerd.

De intenties die de Sovjet Unie had met de Indonesische archipel blijken na de dood van Stalin verschoven te zijn van het genoemde geloof in Indonesisch communisme naar het behouden van een bondgenoot in een competitief internationaal systeem. Er is geenszins sprake van een wens om Indonesië politiek en ideologisch te domineren en te incorporeren in het communistische blok, een vrees die Guy Pauker (en velen met hem) uitte in het aangehaalde tekstfragment in de inleiding van dit onderzoek. Er is wel sprake van een wens de situatie in Indonesië te transformeren naar een voor de Sovjet Unie gunstig (politiek) klimaat. De wisseling van de macht in Moskou valt ruwweg samen met een aantal belangrijke gebeurtenissen die de houding van de Sovjet Unie ten opzichte van de Indonesische staat beïnvloeden. De Zjdanov-doctrine wordt verlaten, wat de internationale politiek van de Sovjet Unie open stelt voor banden met neutrale landen zoals Indonesië. In Indonesië wordt de PKI weer een factor van belang, en gaat de partij opnieuw een steeds grotere rol spelen in de politiek van de Republiek. Onder Chroesjtsjov richt de Sovjet Unie zich op de banden met de Republiek Indonesië. Het geloof in de implementatie van communisme in de archipel lijkt getemperd, of wordt in elk geval niet actief nagestreefd. De nadruk ligt op de bilaterale betrekkingen tussen de

Sovjet Unie en de zichzelf als 'actief onafhankelijk' beschouwende Republiek Indonesië. De houding van de Sovjet Unie is echter niet geheel vrij en in elk geval deels ingegeven door de internationale competitie met de Verenigde Staten. De intenties van de Sovjet Unie lijken vooral gericht op het warm houden van de relatie met Indonesië, in het belang van het behouden van het land als bondgenoot. De mondiale Koude Oorlog brengt een internationaal systeem voort dat de gepercipieerde interesse van de Sovjet Unie en haar houding tegenover Indonesië min of meer afdwingt. De leidende politici in Indonesië zijn zich bewust van deze politieke realiteit en handelen daar ook naar, onder handhaving van een neutrale status. De dominantie van dit systeem is reeds door Odd Arne Westad naar voren gebracht. De dwingende aard van het systeem, in elk geval in de relaties van de Sovjet Unie met Indonesië, is hieraan een belangrijke nieuwe toevoeging.

Er is dus sprake van een discontinuïteit die voornamelijk het gevolg is van de internationale Koude Oorlog. De Sovjet Unie verschuift de nadruk van haar beleid mettertijd van de Indonesische communisten naar de Indonesische staat. Dit brengt een nieuw beeld naar voren. Charles McLane heeft geschreven dat de Sovjet Unie zich richtte op de Indonesische Republiek om het prestige van de Verenigde Staten te blokkeren, maar projecteerde dit te vroeg op de situatie. Pas na de dood van Stalin begint prestige immers de belangrijkste rol te spelen, in het internationale systeem van de Koude Oorlog. Tot die tijd lijkt de interesse van de Sovjet Unie in Indonesië toch hoofdzakelijk het gevolg van een zeker geloof in de potentie van communisme in de archipel.

Bibliografie

Anak Agung Gde Agung, Ide, *Twenty Years Indonesian Foreign Policy* (Mouton/Den Haag/Parijs 1973)

Boden, Ragna, 'Cold War Economics: Soviet Aid to Indonesia', *Journal of Cold War Studies* 10, 3 (2008) 110-128

Boden, Ragna, 'Soviet-Indonesian relations in the first postwar decade (1945-1954)', *Parallel History Project on Cooperative Security (PHP)* (versie september 2009)

http://www.php.isn.ethz.ch/collections/coll_indonesia/Introduction.cfm?navinfo=100702 (6 april 2014)

Derkach, Nadia, 'The Soviet Policy towards Indonesia in the West Irian and the Malaysian Disputes', *Asian Survey* 5, 11 (1965) 566-571

Efimova, Larisa M., 'Stalin and the Revival of the Communist Party of Indonesia', *Cold War History* 5, 1 (2005) 107-120

Hindley, Donald, 'The Indonesian Communists and the CPSU Twenty-Second Congress', *Asian Survey* 2, 1 (1962) 20-27

Hindley, Donald, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963*, (Berkeley and Los Angeles 1964)

Horn, Robert C., 'Soviet Influence in Southeast Asia: Opportunities and Obstacles', *Asian Survey* 15, 8 (1975) 656-671

Leifer, Michael, *Indonesia's Foreign Policy*, (London 1983)

McLane, Charles B., *Soviet Strategies in Southeast Asia: An Exploration of Eastern Policy under Lenin and Stalin* (Princeton 1966)

McVey, Ruth T., *The Soviet View on the Indonesian Revolution: A Study in the Russian Attitude Towards Asian Nationalism* (New York 1957)

Mortimer, Rex, *Indonesian Communism under Sukarno*, (London 1974)

Pauker, Guy J., 'The Soviet Challenge in Indonesia', *Foreign Affairs* 40, 4 (1962)
(<http://www.foreignaffairs.com/articles/23427/guy-j-pauker/the-soviet-challenge-in-indonesia>) (6 april 2014)

Vickers, Adrian, *A History of Modern Indonesia*, (New York 2013)

Weinstein, Franklin B., 'The Indonesian Elite's View of the World and the Foreign Policy of Development', *Indonesia* 12, 1 (1971) 97-131

Westad, Odd Arne, 'The New International History of the Cold War: Three (Possible) Paradigms', *Diplomatic History* 4 (2000) 551–565.

Zubok, Vladislav M., *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*, (Chapel Hill, 2007)

Archiefstukken:

Archive of Foreign Policy of the Russian Federation (AVPRF), inv.nr F. 091/Op. 11/Pt. 4/P. 8, Ll. 89-95, *Journal Entry of Ambassador Zhukov: Record of Conversation with the Indonesian Minister of Foreign Affairs, Sunario, April 12, 1955* (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110262>) (19 maart 2014)

Central State Archives (SÚA) inv.nr AÚV KŠČ, 02/2, 303, 387, *Speech by the First Secretary of the CC of the CPSU (Nikita S. Khrushchev), 29 Mar 1961*, (<http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id=17897&navinfo=14465>) (19 maart 2014)

History and Public Policy Program Digital Archive, TsKhSD, Third World Reaction to Hungary and Suez, 1956: A Soviet Foreign Ministry Analysis, December 28, 1956. (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111097>) (19 maart 2014)

Russian State Archive of Socio-Political History (RGASPI) inv.nr. F. 558/Op. 11/D. 313/Ll. 45-50, *Draft of Reply from Soviet General Secretary (Joseph Stalin) to Letter from PKI, januari 1951*. (<http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id=100700&navinfo=100702>) (19 maart 2014)

Russian State Archive of Socio-Political History (RGASPI) inv.nr: F. 558/Op. 11/D. 316/Ll. 8-13, *Letter from Soviet General Secretary (Joseph Stalin) to PKI Leader (D.N. Aidit), 16 feb 1953*. (<http://www.php.isn.ethz.ch/collections/colltopic.cfm?lng=en&id=100718&navinfo=100702>) (19 maart 2014)